

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

Досліджено сучасний стан у сфері державного соціального страхування. Визначено основні системні перешкоди у сфері соціального страхування. Запропоновано шляхи подальшого розвитку соціального страхування.

Ключові слова: соціальне страхування, страхові виплати, підприємство, працівник, розвиток, держава.

Демократичні перетворення в суспільстві вимагають відповідних змін правового регулювання та соціально-захисних відносин. В Україні на порядок дня життя поставило питання про удосконалення системи соціального страхування, оскільки формування нової системи трудових відносин і створення відповідного правового механізму їх регулювання є необхідною і важливою складовою ринкових перетворень.

Проблеми реалізації, розвитку та реформування у сфері соціального страхування досліджувалися в роботах таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як В. Бігдаш [1], Н. Бондар, Ю. Діденко [2], В. Гречко [3], Д. Карамішев [4], І. Приймак [5], О. Солдатенко [6], Г. Третяк [7], Л. Четверикова [8]. Проте слід зазначити, що багато аспектів дослідження загальнообов'язкового державного соціального страхування усе ще залишаються поза увагою науковців і урядовців, що знижує ефективність дієвої соціальної політики за напрямом соціального захисту. Недостатньо приділяється уваги вивченню процесів у сфері соціально-трудова відносин, що стимулюють зростання дисбалансу відрахувань до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування та соціальних виплат.

Метою статті є дослідження сучасного стану й перспектив подальшого розвитку у сфері соціального страхування.

Відповідно до визначення загальнообов'язкового державного соціального страхування — це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає

надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом [9]. Стосовно права на соціальний захист, яке передбачено ст. 46 Конституцією України, це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення [10].

Принципи державної політики в галузі охорони праці, які визначено законодавством України, спрямовані на створення належних, безпечних і здорових умов праці, запобігання нещасним випадкам і професійним захворюванням, адаптацію трудових процесів до спроможностей працівника з урахуванням стану його здоров'я і психологічного стану. Одним із основних показників стану охорони праці є рівень виробничого травматизму і професійної захворюваності. Так, аналіз стану виробничого травматизму і професійних захворювань в Україні за I квартал 2012 р. свідчить про наступне, у порівнянні з аналогічним періодом 2011 р. кількість страхових нещасних випадків

збільшилася на 0,6 % (з 2824 до 2840). Кількість смертельно травмованих осіб збільшилась на 1,4 % (з 143 до 145). Найбільша кількість страхових нещасних випадків зареєстрована в Донецькій (35,0 %), Луганській (11,7 %) і Дніпропетровській (9,1 %) областях. Кількість травмованих осіб у цих областях складає близько 55,8 % від загальної кількості травмованих по Україні. Також серед причин нещасних випадків переважають організаційні — 68 % (1933 нещасних випадків), через технічні причини сталося — 12 % (351) нещасних випадків, психофізіологічні — 20 % (557) нещасних випадків [11].

Аналізуючи становище щодо професійних захворювань, можна відмітити наступне, у I кварталі 2012 р., у порівнянні з аналогічним періодом 2011 р., кількість професійних захворювань збільшилась на 4,5 % (з 1241 до 1297). Найбільша кількість професійних захворювань зареєстрована в Донецькій (29,9 %), Луганській (25,8 %), Дніпропетровській (19,2 %) і Львівській (10,6 %) областях. Кількість профзахворювань у цих областях складає близько 85,4 % від загальної кількості по Україні. Водночас аналіз професійної захворюваності по галузям промисловості свідчить, що найвищий рівень профзахворюваності спостерігається у вугільній, металургійній і машинобудівній галузях [11]. Вагомими причинами формування несприятливих умов праці у цих галузях економіки залишаються недосконалі технології, використання застарілого обладнання, машин і механізмів та їх несправність, неефективність і невикористання засобів захисту працюючими, порушення правил охорони праці, режимів праці й відпочинку.

Як свідчать статистичні данні Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, прослідковується негативна динаміка: за I квартал 2012 р. з бюджету Фонду потерпілим (членам їх сімей) виплачено 980,1 млн грн, що на 111,2 млн грн, або на 12,8 % більше, ніж у I кварталі 2011 р. Середньомісячний розмір страхової виплати, що призначається на одного потерпілого (члена його сім'ї), має постійну тенденцію до зростання, за I квартал 2012 р. він склав 1097,8 грн, що на 221,8 грн, або на 25,3 % більше в порівнянні з середньомісячним розміром виплати за I квартал минулого року [12].

Поряд із економічними чинниками важливу роль у поглибленні проблем соціального страхування працюючого населення відіграють соціально-економічні фактори — умови зайня-

тості та ситуація на ринку праці. З метою подолання професійно-кваліфікаційного дисбалансу на ринку праці та сприяння у працевлаштуванні соціально незахищених верств населення державна служба зайнятості постійно співпрацює з роботодавцями: здійснює під їхні потреби професійне навчання безробітних, надає їм дотації для створення робочих місць. Так, у листопаді 2011 р. чисельність найманих працівників становила 10 млн 498 тис. осіб, що на 175 тис. осіб менше, ніж у відповідному місяці 2010 р. Чисельність найманих працівників у квітні 2012 р. становила 10 млн 613 тис. осіб, що на 49 тис. осіб більше, ніж у квітні 2011 р. Таке становище може свідчити про рішучість дій з боку держави стосовно подолання безробіття у країні, що не може не позначатися на надходження та видатки Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття (рис. 1) [13].

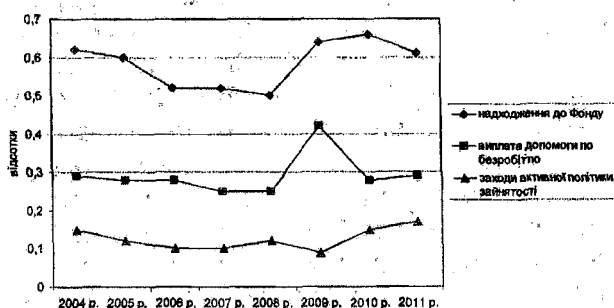

Рис. 1. Питома вага надходжень і видатків Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття до ВВП за 2004–2011 рр.

Однак, аналізуючи статистичні данні Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття та Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, можна дістати висновок, що чим більше найманих працівників, тим більше страхових виплат. Звертає на себе увагу реформування системи соціального страхування у 2011 р. з прийняттям Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [14], що змінило порядок здійснення відрахувань до фондів державного обов'язкового соціального страхування, у тому числі до Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Закон визначає правові й організаційні засади забезпечення збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове держав-

не соціальне страхування, умови та порядок його нарахування і сплати й повноваження органа, що здійснює його збір і ведення обліку. Прийняття цього Закону призвело до спрощення системи сплати обов'язкових платежів для підприємств. Водночас було збільшено обсяг коштів на соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань за рахунок зменшення відрахувань до Фонду соціального страхування на випадок безробіття. Порівняльний аналіз законодавства щодо соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань свідчить про наявність змін щодо страхового тарифу, а саме, починаючи з 2011 р. відбулося збільшення обсягу відрахувань до Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань (табл. 1).

Як зазначено в розділі «Забезпечення надходження доходів» у Програмі робіт Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України на 2012 рік, основним проблемним питанням у тарифній політиці Фонду є відсутність механізмів реалізації основного принципу страхування від нещасного випадку на виробництві в частині диференціації страхового тарифу з урахуванням умов і стану безпеки праці на кожному підприємстві. Діючі підходи до формування страхового тарифу забезпечують диференціацію лише на рівні виду економічної діяльності, що не в повній мірі забезпечує економічну зацікавленість роботодавців створювати безпечні умови праці на підприємстві [15]. Водночас аналіз діяльності Фонду соціального страхування свідчить, що Фонд не застосовує знижки страхового внеску при визначенні розміру страхового тарифу для підприємств, що регламентується Постановою КМУ № 1423 [16]. На те є декілька причин, однією з яких є перевищення фактичних витрат Фонду на відшкодування шкоди потерпілим на підприємствах понад суми їх страхових внесків. До таких підприємств належить більшість підприємств вугільної промисловості. На промислових підприємствах інших видів економічної діяльності процент витрат Фонду на відшкодування шкоди потерпілим коливається в межах середнього значення, але для таких підприємств розрахунок знижки згідно з діючою шкалою також не відбувається. Одночасно існує мала кількість підприємств, на яких процент витрат Фонду на відшкодування шкоди потерпілим на виробництві відповідного

класу професійного ризику є суттєво нижчим за середній, але Фонд соціального страхування не застосовує і до них практику нарахування знижки страхового внеску.

З огляду на вищезазначене формується становище, коли держава замість вирішення проблем за допомогою вже існуючих економічних механізмів, взагалі нехтує ними, а натомість ухиляється від виконання своїх соціальних зобов'язань, нарікає на тому, що існуюче положення вимагає впровадження нових механізмів і інструментів.

Сучасне положення призводить до того, що держава часто використовує страхові ресурси не за цільовим призначенням, позбавляючи законного права застрахованих на використання накопичених страхових коштів у повному обсязі. Аналіз діяльності Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності свідчить про наступне: станом на січень 2011 р. фінансовий дефіцит бюджету сягнув понад 750 млн грн, а заборгованість з виплати допомоги по тимчасовій непрацездатності по Україні становила понад 480 млн грн [17].

Таким чином, до найважливіших системних перешкод на шляху формування ефективного соціального страхування в Україні можна віднести наступне:

відсутність національної доктрини формування інститутів соціального страхування, можливості розвитку яких були б науково обґрунтовані й органічно пов'язані з розміром і системами заробітної плати і податковими системами, станом і політикою на ринку праці, демографічним положенням;

збереження правового закріплення власності коштів обов'язкового соціального страхування за державою, що деформує правовідносини у цій сфері, позбавляє працівників і членів їх родин законного права на ключовий ресурс їхнього соціального захисту, знижує їх статус, що перетворює власників зазначених коштів у тих, що отримують допомогу [4].

Дослідження проблем соціального страхування свідчать про те, що система соціального страхування потребує невідкладних заходів щодо її реформування, розробки системи комплексних науково-обґрунтованих заходів, які повинні враховувати профіль, специфіку й особливості функціонування й удосконалення в Україні соціальної політики. Таким чином, для вирішення проблем у соціальному страхуванні, пропонується:

підвищити ефективність використання та контроль за бюджетними коштами;

Таблиця 1. Порівняння обсягів відрахувань до Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань

Клас професійного ризику виробництва	За попередньою редакцією Закону	За новою редакцією Закону			Відсоток збільшення страхового внеску, %
	страховий тариф до фактичних витрат на оплату праці, %	розмір єдиного соціального внеску до фактичних витрат на оплату праці, %	частка внеску за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, %	страховий тариф до фактичних витрат на оплату праці, %	
1	2	3	4	5	6
1	0,56	36,76	1,7954	0,66	17,86
2	0,57	36,77	1,8221	0,67	17,54
3	0,58	36,78	1,8488	0,68	17,24
4	0,59	36,79	1,8755	0,69	16,95
5	0,60	36,80	1,9022	0,70	16,67
6	0,62	36,82	1,9555	0,72	16,13
7	0,63	36,83	1,9821	0,73	15,87
8	0,65	36,85	2,0353	0,75	15,39
9	0,66	36,86	2,0619	0,76	15,15
10	0,68	36,88	2,115	0,78	14,71
11	0,70	36,90	2,168	0,80	14,29
12	0,72	36,92	2,221	0,82	13,89
13	0,73	36,93	2,2475	0,83	13,70
14	0,75	36,95	2,3004	0,85	13,33
15	0,80	37,00	2,4324	0,90	12,50
16	0,84	37,04	2,5378	0,94	11,91
17	0,86	37,06	2,5904	0,96	11,63
18	0,93	37,13	2,774	1,03	10,75
19	0,96	37,16	2,8525	1,06	10,42
20	0,97	37,17	2,8787	1,07	10,31
21	0,98	37,18	2,9048	1,08	10,21
22	0,99	37,19	2,9309	1,09	10,10
23	1,06	37,26	3,1133	1,16	9,44
24	1,10	37,30	3,2172	1,20	9,09
25	1,13	37,33	3,2949	1,23	8,85
26	1,19	37,39	3,4501	1,29	8,40
27	1,25	37,45	3,6048	1,35	8,00
28	1,31	37,51	3,759	1,41	7,63
29	1,38	37,58	3,9383	1,48	7,25
30	1,40	37,60	3,9894	1,50	7,14
31	1,41	37,61	4,0149	1,51	7,09
32	1,45	37,65	4,1169	1,55	6,90
33	1,46	37,66	4,1423	1,56	6,85
34	1,57	37,77	4,4215	1,67	6,37
35	1,58	37,78	4,4468	1,68	6,33
36	1,66	37,86	4,6487	1,76	6,02
37	1,67	37,87	4,6739	1,77	5,99
38	1,76	37,96	4,8999	1,86	5,68
39	1,77	37,97	4,9249	1,87	5,65
40	1,79	37,99	4,975	1,89	5,59
41	1,80	38,00	5,0	1,90	5,56
42	1,83	38,03	5,0749	1,93	5,46
43	1,85	38,05	5,1248	1,95	5,41
44	1,90	38,10	5,2493	2,00	5,26
45	1,91	38,11	5,2742	2,01	5,24
46	1,99	38,19	5,4726	2,09	5,02
47	2,04	38,24	5,5962	2,14	4,90
48	2,06	38,26	5,6456	2,16	4,86
49	2,08	38,28	5,6949	2,18	4,81
50	2,25	38,45	6,1118	2,35	4,44
51	2,27	38,47	6,1606	2,37	4,41
52	2,32	38,52	6,2825	2,42	4,31
53	2,34	38,54	6,3311	2,44	4,27
54	2,37	38,57	6,4039	2,47	4,22
55	2,46	38,66	6,6218	2,56	4,07
56	2,54	38,74	6,8147	2,64	3,94
57	2,81	39,01	7,4596	2,91	3,56
58	2,82	39,02	7,4833	2,92	3,55
59	2,90	39,10	7,6726	3,00	3,45
60	3,28	39,48	8,5613	3,38	3,05
61	3,56	39,76	9,2052	3,66	2,81
62	3,70	39,90	9,5238	3,80	2,70
63	3,99	40,19	10,1767	4,09	2,51
64	4,20	40,40	10,6436	4,30	2,38
65	6,41	42,61	15,2781	6,51	1,56
66	6,52	42,72	15,4963	6,62	1,53
67	13,50	49,70	27,3642	13,60	0,74

напрацювати інноваційні методи вирішення застарілих проблем;

розвивати ринок соціальних послуг;

впровадити щорічну комплексну оцінку зміни ситуації з соціального страхування на основі моніторингу кількісних показників соціального страхування та соціального розвитку країни й окремих її регіонів;

здійснити деталізоване дослідження тих механізмів соціального страхування за видами економічної діяльності, які сприяють виникненню дефіциту бюджету, пов'язаному із соціальними виплатами;

розробити методологічні підходи щодо факторної оцінки з настання соціальних виплат за причинами, у тому числі на регіональному рівні;

здійснити типологізацію регіонів України за подібністю чинників поширення настання соціальних виплат за причинами;

запровадити шляхом більш чітких та соціально справедливих міжгалузевих співвідношень в оплаті праці з метою усунення впливу на суттєві розриви в її розмірах, особливо серед галузей-монополістів.

здійснити диференціацію розміру мінімальної заробітної плати на галузевому рівні з урахуванням особливостей характеру роботи цих галузей;

посилити вплив держави на оплату праці, зокрема, більш жорстокий контроль і відповідальність при порушенні законодавства з питань найму та виплати мінімальної оплати праці;

посилити відповідальності підприємств за виконання норм чинного законодавства та галузевих гарантій щодо нарахування і своєчасності виплати заробітної плати працівників;

розробити і впровадити системи прогресивного оподаткування;

посилити контроль за правомірним наданням соціальних виплат;

розробити і запровадити нові форми контролю та методичних рекомендацій з перевірки всіх статутних напрямів діяльності Фондів державного соціального страхування;

удосконалити функціонування інформаційного обміну між Пенсійним фондом України і Фондами державного соціального страхування в умовах дії Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Список використаної літератури

1. Бігдаш В. Стан та напрями розвитку соціального страхування в Україні / В. Бігдаш //

Наук. зап. — Острог, 2005. — Вип. 7. — Ч. 2. — С. 8–15.

2. Бондар Н. Соціальне страхування в Україні : труднощі існування в трансформаційній економіці / Н. Бондар, Ю. Діденко // Економіка. Фінанси. Право. — 2006. — № 1. — С. 12–15.

3. Гречко В. Реформирование социального страхования — концептуальные подходы / В. Гречко // Вестник государственного социального страхования. — 2005. — № 5. — С. 6–9.

4. Карамішев Д. Соціальне страхування як механізм реалізації соціальної політики держави [Електронний ресурс] / Д. Карамішев, Л. Карамішева. — Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pubupr/2011-1/doc/3/02.pdf.

5. Приймак І. Аналіз системи особистого страхування в Україні: проблеми та перспективи / І. Приймак, Х. Сиротюк // Економічний аналіз. — 2011. — Вип. 8. — Ч. 1. — С. 302–306.

6. Солдатенко О. В. Добровільне медичне страхування як джерело фінансового забезпечення медичної галузі / О. В. Солдатенко // Фінансове право. — 2010. — № 1 (11). — С. 31–34.

7. Третьяк Г. Страхование жизни — надежная основа социальной защиты / Г. Третьяк // Економічний часопис. — 2005. — № 2. — С. 44–47.

8. Четверикова Л. Суть соціальної політики та аналіз її моделей в соціальних державах / Л. Четверикова // Соціогуманітарні проблеми людини. — 2005. — № 1. — С. 68–74.

9. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. Соціальне страхування. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальне_страхування.

10. Конституція України : Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.

11. Аналіз страхових нещасних випадків на виробництві та профзахворювань за I квартал 2012 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. — Режим доступу : <http://www.social.org.ua/view/2666>.

12. Відшкодування матеріальної шкоди потерпілим [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. — Режим доступу : http://www.social.org.ua/activity/kompensac_activity.

13. Державна служба зайнятості : статистична інформація [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт. — Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list>.

14. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України № 2464-VI від 08.07.2010 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2464-17>.

15. Про затвердження Програми робіт Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України на 2012 рік : Постанова КМУ № 73 від 20 грудня 2011 р.

16. Про затвердження Порядку визначення страхових тарифів для підприємств, установ та організацій на загальнообов'язкове дер-

жавне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання : Постанова КМУ № 1423 від 13 вересня 2000 р. [Електронний ресурс] // Законодавство України. — Режим доступу : <http://uapravo.net/data2008/base56/ukr56312.htm>.

17. Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності: на лікарняний — краще з пенсії? [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт. — Режим доступу : http://www.fse.gov.ua/fse/control/uk/publish/article?art_id=415280&cat_id=43542.

Стаття надійшла до редакції 18.07.2012 р.

УДК 332.87

Т. М. Савельєва,
канд. екон. наук,
доцент,

Донбаська національна академія
будівництва і архітектури

ПЕРШОЧЕРГОВІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА РЕГІОНУ

Досліджено причини й наслідки неефективного функціонування житлово-комунальної галузі в Україні та Донецькому регіоні. Доведено, що галузь потребує кардинального реформування. Запропоновано першочергові напрями реформування ЖКГ.

Ключові слова: житлово-комунальне господарство, житлово-комунальні послуги, реформування, тарифоутворення, споживачі.

Найважливішою складовою частиною національної економіки і важливою соціальною сферою є житлово-комунальне господарство (ЖКГ), яке безпосередньо щоденно торкається кожного громадянина. На сьогодні ЖКГ відноситься до найбільш проблемних галузей в Україні.

Підприємства житлово-комунального господарства України виробляють понад сорок видів послуг, експлуатують значну частину державних основних засобів, забезпечують робочими місцями 5 % працездатного населення країни. Вони мають вагоме суспільне значення. Тому стан підприємств житлово-комунального господарства істотно впливає не лише на забезпечення нагальних потреб населення, але й на створення необхідних умов для функціонування всього гос-

подарського комплексу. Наростання кризових тенденцій у сфері ЖКГ, перетворення їх в один з основних чинників зростання соціальної напруги в Україні і загрози підтримки нормального життєзабезпечення є незаперечним фактом. Основними недоліками функціонування ЖКГ є: низька якість житлово-комунальних послуг; зношеність і застарілість обладнання й технологій; непрозорість формування цін на послуги; незавершеність приватизації житлового фонду; заборгованість населення перед підприємствами ЖКГ; недосконалість нормативно-правового регулювання діяльності ЖКГ та ін.

Питання розвитку й реформування житлово-комунального господарства досліджували такі вчені, як: Є. Жданко [1], Н. Жилкова [2],

© Т. М. Савельєва, 2012